

Louise Mønster

Ny nordisk

Lyrik i det 21. århundrede

Ny nordisk. Lyrik i det 21. århundrede

Af Louise Mønster

1. udgave

© Forfatteren og Aalborg Universitetsforlag, 2016

2. udgivelse i serien *Studies in Contemporary Poetry / Studier i samtidslyrik*

Serieredaktører:

Professor dr.phil. Peter Stein Larsen, Aalborg Universitet

Lektor ph.d. Louise Mønster, Aalborg Universitet

Lektor dr. phil. Dan Ringgaard, Aarhus Universitet

Førsteamanuensis ph.d. Hans Kristian Rustad, Hedmark University College

ISBN: 978-87-7112-575-7

ISSN: 2445-7086

Grafisk tilrettelæggelse: akila v/ Kirsten Bach Larsen

Trykt hos Toptryk Grafisk ApS, 2016

Udgivet af:

Aalborg Universitetsforlag

Skjernvej 4A, 2. sal

9220 Aalborg Ø

T 99407140

F 96350076

aauf@forlag.aau.dk

forlag.aau.dk

Bogen er trykt med støtte fra Clara Lachmanns Fond, Letterstedtska Föreningen og Institut for Kultur og Globale Studier på Aalborg Universitet.

Tilladelse til gengivelse af illustrationer er indhentet ved indehavere af ophavsrettighederne. Såfremt forlaget med hensyn til gengivelse af enkelte illustrationer eller tekster imidlertid måtte have krænkert nogens ophavsret, er det sket ufrivilligt og utilsigtet. Retsmæssige krav i denne forbindelse vil blive honoreret efter gældende tarif, som havde forlaget indhentet tilladelse i forvejen.

Alle rettigheder forbeholdes. Mekanisk, fotografisk eller anden gengivelse af eller kopiering fra denne bog eller dele heraf er kun tilladt i overensstemmelse med overenskomst mellem Undervisningsministeriet og Copy-Dan. Enhver anden udnyttelse er uden forlagets skriftlige samtykke forbudt ifølge gældende dansk lov om ophavsret. Undtaget herfra er korte uddrag til brug i anmeldelser.

Indhold

Indledning	7
1. Samtidslyrikkens udvidede felt	15
Fra store forlag til small press	18
Charles Bernstein	23
Ny lyrik og alternative medier	28
Netpoesi	29
Ny lyrik, performance og musik	33
Dana Gioia	34
Poesiens scener	35
Rap og lyd&lyrik	38
Exit	41
2. Lyrik mellem ord, billede og musik	45
Morten Søndergaard: <i>Ordapotek</i>	49
Gerd Laugesen: <i>Har du set min kjole?</i> og <i>Lommetørklædesamling</i>	55
Cia Rinne: <i>archives zaroum</i>	60
Øyvind Rimbereid og Xploding Plastik	64
Johannes Heldén: <i>Red Shift</i>	68
Exit	73

3. Krop, køn og identitet	75
Ursula Andkjær Olsen, Mette Moestrup og Jenny Tunedal	77
Olga Ravn	82
Forhandlinger af køn: Glenn Christian, Hanna Hallgren, Linda Klakken og Tarald Stein	87
Christina Hagen	94
Exit	99
4. Kortdigte	101
Post it	105
Katalog	109
Metropoesi	112
Ispindepoesi	121
Smsdigte	124
Kort exit	129
5. Langdigte	131
Apokalyptiske fornemmelser i nye nordiske langdigte	131
Øyvind Rimbereid: <i>Jimmen</i>	135
Theis Ørntoft: <i>Digte 2014</i>	141
Johannes Heldén: <i>Science Fiction</i>	148
Exit	154
6. Nordiske sonetter	157
Remix, sampling og en gammel genres genopblomstring	157
Sonettens nordiske historie	159
Temaer i den nordiske sonet	161
Religiøse og mytologiske sonetter	163
Et afsnit til Orfeus	167
Parodierende og metafiktive sonetter	174
Exit	184

7. Lyrik? En refleksion over den poetiske genres aktuelle status	189
Lille lyrisk genrehistorie	190
Genrens betydning for tilegnelsen af værket	193
Poesiens lyrificering	197
Spørgsmålet om kanonisering	199
Medialisering, litterær kultur, publikationsformer og politisering	202
Genreinterventioner	208
Exit	210
 Afslutning	 213
 Noter	 217
 Litteratur m.m.	 221
 Register	 233

Indledning

Et apotekskab, hvor pilleæskerne ikke indeholder piller, men poetiske indlægssedler; en kjole med et digt i nakken og en digtsamling i lommen; en fyr på en scene, som rapper; og en video, der afspiller en film, hvor brudstykker af et digt kommer til syne, gror til af blade og forsvinder igen. Er det lyrik? Mange vil nok stille sig tøvende overfor et sådant spørgsmål, og i hvert fald er det sikkert, at det ikke er lyrik i den forstand, som de fleste kender det. Imidlertid er det på denne side af det nye årtusinde blevet stadigt tydeligere, at den poetiske genre indeholder meget mere end det, vi traditionelt har forstået som lyrik. Nye medier, tværaestetiske eksperimenter, performances og genreblandinger har været med til at udvide det felt, lyrikken udfolder sig indenfor. Som de indledende eksempler anslår, er lyrik af i dag ikke blot noget, vi møder i form af strofer og vers i bøger, der kalder sig digtsamlinger og kan sættes ind på reolens hylder. Poesiens råderum er betragteligt større. Med et begreb, som går igen i denne bog, befinder poesien sig i *et udvidet felt*, der hele tiden ekspanderer.

Dette er ikke i sig selv en ny tendens. Især den del af lyrikken, som hører ind under avantgarden, har igennem det 20. århundrede eksperimenteret med genrer og krydset grænser mellem kunstarter. Men det er en tendens, som har fået forøget styrke, anderledes ud-

tryk og større gennemslagskraft i det 21. århundrede, og som det derfor er afgørende at forholde sig til, når man vil skildre nutidens lyriske praksisser. Og dét er netop, hvad denne bog har til hensigt at gøre. *Ny nordisk. Lyrik i det 21. århundrede* er et forsøg på at beskrive poesiens udvidede felt; at optegne og diskutere det nye ved den nyeste lyrik, der her defineres som poesi efter år 2000. Det sker på ingen måde i en afvisning af den mere klassiske lyriks relevans. De poetiske værker, som bogen sætter fokus på, er blot af en anden slags, og ofte fremstår de også som noget andet og mere end poesi – som en form for *poesi&*. At der er tale om blandingsformer, afslører sig allerede i benævnelser som netpoesi, lyd&lyrik, poesiperformance, videodigte og rap, der er en forkortelse for *rhythm and poetry*. Det er med andre ord poesien, når den krydser grænser mellem kunstarter, medier og genrer; når den ikke opfører sig og ser ud som det, vi traditionelt forstår som poesi, der skal være i centrum i nærværende sammenhæng. Eller rettere så er det primært det, for udover at fokusere på lyrikken mange tværgående tendenser indeholder bogen kapitler om indholdsmæssige forskydninger og revolter i den skrevne lyrik samt om sonetten, der er en nærmest ur-poetisk genre, som aktualiseres på nye og overraskende måder i det 21. århundrede.

Konfronteret med poesiens nye udtryksformer er det imidlertid ikke kun 'almindelige læsere', der ofte reagerer med en vis tvivlrådighed og tøven. Professionelle litterater – undervisere, kritikere og forskere – kan ligeledes føle sig på gyngende grund. Mens man som litterat er på hjemmebane inden for det litterære felt isoleret betragtet, er man det nemlig kun sjældent, når lyrikken krydser grænser til andre kunstarter og betjener sig af nye medier. Her rækker en etfaglig skoling ikke til. Men selv om ens professionelle komfortzone er overskredet, bør man ikke holde sig tilbage. Målt op imod det forhold,

at interessante og frydefulde værker risikerer at falde ned i glemslens sprækker mellem kunstarterne, forekommer det at være en forfængelig og ugyldig grund at undlade at beskæftige sig med ny eksperimenterende litteratur, fordi man ikke selv fuldt ud behersker de områder, den bevæger sig ind på. Og selvom det som litterat kan være svært eksempelvis at beskrive, hvordan et stykke musik interagerer med et digt, så kan man dog forsøge. En plastisk og vidtfavnende poesi kræver med andre ord en tilsvarende læserindstilling, og en sådan position forsøger jeg at indtage i det følgende. Heller ikke for mit vedkommende kan det dog skjules, at jeg har en forholdsvis enøjet litterær baggrund. Var man som kunsthistoriker eller musikforsker gået til nogle af de samme værker, som denne bog tager op, havde vægtningen i analyserne utvivlsomt været en anden. Hvad bogen tilbyder, er derfor litteratens blik på den nye tværgående poesi og mere præcist den litterats blik, som er opfostret inden for en nordisk tradition.

Et kendetegn ved den lyrik, vi skal se nærmere på, er nemlig, at den relaterer til en såvel dansk som norsk og svensk sammenhæng. Eftersom jeg har størst kendskab til dansk litteratur, er der ganske vist en overvægt af danske eksempler, men i øvrigt er det gennemgående, at disse komplementeres af andre nordiske værker. I en tid præget af globalisering synes det oplagt at overskride det nationale paradigme. Mange af de tendenser inden for lyrikken, som bogen fremviser, har pendanter i hvert fald i andre vestlige lande, og det, der i *Ny nordisk. Lyrik i det 21. århundrede* ses som bevægelser inden for den nordiske poesi, afspejles således også i endnu større kontekster, der peger mod eksempelvis Tyskland, England, Frankrig og USA. Imidlertid er det ikke inden for min rækkevidde at optegne så stort et felt, og hvad angår afgrænsningen til det nordiske område og her til ny dansk, norsk og svensk poesi, så stemmer dette snit

overens med, at disse tre litteraturer alle er repræsenteret under danskfaget, sådan som der undervises i det både i gymnasieskolen og på universitetet. Den geografiske, kulturelle og sproglige nærhed mellem Danmark, Norge og Sverige er da også markant, og der er mange tætte bånd mellem landenes forfattere. Man ser ofte, at forfatterne henviser til hinanden som inspirationskilder, og at de optræder på hinandens forfatterskoler og skriveakademier, deltager i de samme litteraturfestivaler, oversætter hinandens værker og endda i visse tilfælde indgår i de samme litterære fejder.

Min måde at nærme mig det nye årtusindes nordiske lyrik er præget af, hvad man kan kalde et litterært kartografisk perspektiv. Selvom der inden for de allerseneste år har været en stigende opmærksomhed omkring denne poesi, udgør den endnu et forholdsvis ubeskrevet land.¹ En af mine centrale målsætninger er derfor at kortlægge en række af de prægnante måder, som poesien opfører sig på i begyndelsen af det 21. århundrede. Og selvom jeg ikke har til hensigt at optegne et samlet billede af den nye nordiske poesi, håber jeg at kunne identificere og beskrive nogle af de mest centrale færdselsveje og knudepunkter i det aktuelle poetiske landskab. Hvilke publiceringskanaler benytter den nye poesi? Hvordan forholder den sig til medier og materialitet? På hvilke scener slår den sine folder? Hvordan er relationen mellem digterne og deres publikum? Hvordan er poesiens forhold til andre genrer og kunstarter? Hvilke emner interesserer poesien sig for? Hvad kendetegner dens formsprog? Det er nogle af de spørgsmål, som ligger til grund for de følgende kapitlers behandling af samtidslyrikken. Som disse spørgsmål antyder, fjerner jeg mig hermed også i en vis grad fra en traditionel hermeneutisk tilgang, hvor fortolkningen af værkerne er i centrum. Jeg træder ofte et skridt længere tilbage og forsøger at beskrive, hvad

det overhovedet er, der foregår i den nye lyrik, hvordan den tager sig ud, hvad den gør, og hvordan den virker på sin læser og sit publikum.

Det er en tilgang til litteratur, som har mange træk tilfælles med den position, som den tysk-amerikanske litterat Hans Ulrich Gumbrecht indtager i bogen *Production of Presence. What Meaning Cannot Convey* (2004). Her gør Gumbrecht sig til talsmand for en tilnærmelse til kunst og litteratur, der ikke kun fokuserer på det, han kalder *meaning effects*, men også *presence effects* (Gumbrecht 2004, xv). Det vil sige, at han argumenterer for, at man ikke alene koncentrerer sig om værkernes betydning og deres appel til intellektet, men at man i højere grad, end det tidligere har været tilfældet, også inddrager værkernes materialitet; deres måde at være i verden på og appellere til vores sanser. Gumbrechts overordnede projekt er at gøre op med den dominerende rolle, som hermeneutikken og fortolkningen har spillet inden for humanvidenskaberne, og at give fornyet plads til den materielle og fænomenologiske dimension ved bl.a. litterære værker. Æstetisk erfaring opfatter han som en spændingsfyldt bevægelse mellem nærværs- og meningseffekter; som en erfaring, der er af både bevidsthedsmæssig og kropslig karakter:

I think that aesthetic experience – at least in our culture – will always confront us with the tension, or oscillation, between presence and meaning. This is the reason why an exclusively semiotic (in my terminology, exclusively metaphysical) concept of the sign cannot do justice to aesthetic experience (ibid. 110).

Gumbrechts tanker har ikke influeret på tilrettelæggelsen af denne bog – jeg læste ham først sent i processen – men efterfølgende gjorde de mig i stand til bedre at forstå de

prioriteringer, som jeg mere intuitivt havde foretaget. Samtidig med at poesi generelt betragtet er den af de litterære genrer, hvor de materielle, sanselige og nærværproducerende effekter altid har været mest markante, synes det nemlig klart, at præcis den sanselige dimension i poesien er blevet opprioriteret i det 21. århundrede. Et centralt træk ved megen ny lyrik er således, at den ikke alene vedkender sig, men i vid udstrækning spiller på sin materialitet; at den ikke kun og ikke nødvendigvis primært videregiver et kognitivt indhold, der skal animere vores tankevirksomhed, men at den ligeledes understreger sin fysiske dimension og appellerer til mere kropsligt funderede former for reception; at poesien er og finder sted i verden som fænomen og begivenhed.

Denne opprioritering af lyrikkens sanselige og materielle aspekter har selvsagt konsekvenser for, hvordan man beskæftiger sig med poesi. Det kræver, at vi heller ikke kun møder den nye digtning med en kognitiv og intellektuel indstilling, men at vi tager dens nærværskabende effekter – dens materialitet og sanselighed – alvorligt. Samtidspoesien udfolder sig langt fra kun på et semantisk niveau, og når man nærmer sig den, er det derfor heller ikke nok at finde de fortolkningsmæssigt skarpslebne værktøjer frem. I en del tilfælde er det, som teksterne siger, ikke prioriteret højere end deres materielle udformning og den måde, hvorpå de er tiltænkt at virke. Betydningsindholdet i poesiens ord og sætninger er ikke hele sagen. Den skrift, teksterne er skrevet med; det materiale, de er trykt på; den kontekst, de indgår i; den stemmeføring, som præger en oplæsning; og den rytme, som forplanter sig til læserens eller tilhørerens krop, er i den nye poesi blevet stadigt mere afgørende komponenter. Og netop dette bevirker, at der er brug for at supplere den fortolkningsmæssige strategi og udvikle en øget sensibilitet over for værkernes tingslige og værensmæssige karakter. Der er et behov for at

kortlægge, optegne og beskrive, hvordan den nye poesi indtager sin plads i verden.

I de syv kapitler, som denne bog er bygget op omkring, vil man derfor opleve, at en beskrivende og redegørende tilgang, der prøver at indfange den nye lyriks måde at være og virke på, er vægtet om ikke frem for, da på niveau med en mere nærsynet tekstlæsning. Bogens første kapitel introducerer overordnet til samtidslyrikkens udvidede felt og beskriver her den udvikling, der i det nye årtusinde er foregået på et institutionelt plan med hensyn til især forlagsbranchen, ligesom kapitlet omhandler poesiens bevægelse væk fra bogen med fokus på elektroniske medier, lyrikperformance og forskellige kombinationer af musik og lyrik. I det andet kapitel behandles samtidslyrikkens tværæstetiske dimension mere indgående, idet jeg gennem konkrete værkanalyser diskuterer bogobjekter og brugspoesi, netpoesi, lyd&lyrik samt poetiske videoinstallationer. Herefter kommer jeg i det tredje kapitel ind på samtidslyrikkens interesse for krop, køn og identitet. Kapitlet er et af de mest tematisk orienterede i bogen, men også her bliver det klart, at digtenes indholdsmæssigt revolterende potentiale som regel følges af formmæssigt nye og udfordrende udtryk. I kapitel 4, 5 og 6 er der fokus på specifikke genreforhold, idet kapitlerne handler om henholdsvis kortdigte, langdigte og sonetter. I forbindelse med kortdigtene diskuteres nye lyriske formater som bl.a. post-it-digte, metropoesi og smsdigte, mens langdigtene sætter problematikker vedrørende den teknologiske udvikling, klimaet og apokalypsen på dagsordenen. Endelig skaber nutidens store interesse for sonetten rum til at drøfte samtidslyrikkens forhold til traditionen og herunder aspekter som intertekstualitet, sampling, pastiche og parodi. I det syvende og sidste kapitel tages spørgsmålet om den lyriske genre derpå op på et mere overordnet plan, idet der reflekteres over, hvad vi overhovedet stiller op med et genrebegreb

som lyrik, når et af samtidspoesiens mest centrale træk er, at der opponeres imod de forestillinger, vi traditionelt har forbundet med dette begreb. Her kommer jeg også ind på, hvordan man kan arbejde med en skelnen mellem poesi og lyrik, mens det for nuværende er relevant at vide, at jeg selv følger dagligsprogets tendens til at anvende begreberne synonymt.

Det er mit håb, at *Ny nordisk. Lyrik i det 21. århundrede* ikke alene vil give et godt indblik i de overordnede tendenser, der præger poesien i begyndelsen af det nye årtusinde, men at bogens mange værkanalyser også vil skabe en dybere forståelse for de konkrete måder, som samtidspoesi udfolder sig på, og for de problematikker, som optager den. Og ikke mindst håber jeg, at bogen vil kunne fjerne en del af den tøven og tvivlrådighed, som konfrontationen med ny lyrik ofte har afstedkommet, og give forøget lyst til at komme ud og opleve poesien. Poesi er ikke blot noget, der er. Det er i høj grad noget, der finder sted blandt mennesker.²